

Экскурсія як форма дадатковай адукацыі

Андрэй Вашкевіч

Андрэй Вашкевіч — гісторык, краязнаўца, сябра Гродзенскага абласнога грамадскага аб'яднання маладых навукоўцаў «ВІТ».

На працягу васьмі ўжо каля сямі гадоў мне даводзіцца быць удзельнікам, а часам і адным з арганізатараў, розных грамадскіх мерапрыемстваў, прысвечаных пытанням захавання архітэктурнай спадчыны гістарычнага цэнтра Гродна. Пачынаючы з 2006 года абаронцы старога Гродна зладзілі некалькі мастацкіх і фотапленэраў, правялі шэраг навуковых канферэнцый, здымалі фільмы, арганізавалі грамадскія слуханні, а летам 2007 г. нават прадпрынялі спробу ініцыяваць мясцовы рэферэндум па пытаннях так званай «рэканструкцыі» Гродна. І гэта не лічачы дзясяткаў афіцыйных зваротаў у органы мясцовай улады, міністэрства культуры, пракуратуру, а таксама моладзевых пікетаў і флэш-мобаў, якія ў свой час таксама адыгралі не малую ролю ва ўзняцці праблемы знішчэння гісторыка-культурнай спадчыны не толькі ў Гродне, але і ва ўсёй Беларусі.

Адной з формаў зацікаўлення гродзенцаў багатай гісторыка-культурнай спадчынай іх горада сталі экскурсіі па горадзе. Гэта зразумела, бо, каб паспяхова бараніць гісторыка-культурную спадчыну, трэба даказаць людзям значнасць гэтай спадчыны і вартасць (у тым ліку і матэрыяльную) яе захавання і аднаўлення. Зрабіць гэта ў выглядзе непасрэднага азнаямлення гараджан з мінулым аказалася найпрасцей.

Варта адзначыць, што экскурсіі, калі так можна сказаць, з'яўляюцца традыцыйнай формай неформальнай адукацыі гродзенцаў, перш за ўсё ў галіне гістарычнай асветы. З канца 1980-х гг. праводзілі экскурсіі па гістарычным цэнтры горада сябры легендарнага грамадскага аб'яднання «Паходня», а ў 1990-х і пачатку 2000-х экскурсіі актыўна практыкаваліся ГАГА «ВІТ» у межах разнастайнай гурткоўскай і адукацыйнай працы.

Зразумела, што сітуацыя другой паловы першага дзесяцігоддзя 2000-х прынцыпова адрознівалася ад папярэдніх гадоў. Тады ў нашу «экскурсійную дзейнасць» быў уведзены моцны грамадзянскі складнік.

Экскурсіі па горадзе разглядаліся не проста як магчымасць добра адпачыць, а як непасрэдны спосаб мабілізацыі грамадзянскай актыўнасці ў галіне захавання гісторыка-культурнай спадчыны. У 2007–2008 гг. некалькі разоў нам давялося разам з гродзенцамі прайсці праз унікальны раён старога горада Новы Свет. Рабілася гэта ў межах фотапленэра «Адкрыты Новы Свет» і прэзентацыі моладзевага альманаха, прысвечанага Новаму Свету. Гэта давала магчымасць увесці ўдзельнікаў мерапрыемстваў у атмасферу старога горада, падрыхтаваць іх да творчай працы або размовы аб праблемах захавання гісторыка-культурнай спадчыны сталіцы Прынямоння.

У сакавіку 2008 г. адбылася экскурсія па мясцінах Гродна, звязаных з беларускім нацыянальна-вызваленчым рухам. Таксама на працягу некалькіх гадоў 18 мая праводзяцца экскурсіі ў межах нефармальнага фесту экскурсаводаў, прысвечанага міжнародным дням аховы гісторыка-культурнай спадчыны.

Восенню 2010 г. з'явілася добрая магчымасць удасканаліць увесь здабыты на папярэдніх экскурсіях вопыт пад час правядзення сумеснага асветніцкага праекта «У пошуках гісторыі: паўсядзённае жыццё савецкага Гродна» Прадстаўніцтва зарэгістраванага аб'яднання «Deutscher Volkshochschul-Verband e.V.» (Федэратыўнага Рэспубліка Германія) у Рэспубліцы Беларусь і Гродзенскага абласнога грамадскага аб'яднання маладых навукоўцаў «ВІТ».

Ініцыятары праекта звярнулі ўвагу на тое, што з гістарычнай памяці гарадзенцаў пачынае знікаць савецкі перыяд. Гэта звязана як з тым, што практычна адсутнічаюць прафесійныя гістарычныя даследаванні гэтага перыяда, так і з тым, што ў грамадска-палітычным дыскурсе савецкі перыяд успрымаецца альбо як «залаты час», альбо, наадварот, як нешта выключна адмоўнае. Як след, застаюцца толькі міфы, створаныя альбо пост-камуністычнай, альбо антыкамуністычнай прапагандай. Гэтыя міфы паступова пачынаюць замяняць фрагменты ўласнай памяці жыхароў горада... Каб нейкім чынам паправіць сітуацыю і заахоўваць гродзенцаў да вывучэння нядаўняй гісторыі горада, было вырашана прапанаваць ідэю інавацыйнага праекта аднаўлення асобных аспектаў гісторыі Гродна савецкага перыяда.

Праект спалучыў распрацоўку спецыялістамі-гісторыкамі асобных тэм гісторыі савецкага горада, актуалізацыю і збор успамінаў гродзенцаў, а таксама сродкаў мемаралізацыі гэтых успамінаў. Фактычна была прадпрынята спроба інавацыйнага падыходу да адукацыі дарослых у галіне гісторыі, што базуецца на сумесным вывучэнні штодзённасці савецкага горада на прыкладзе Гродна групай удзельнікаў праекта сумесна з арганізатарамі і экспертамі ў пэўных тэмах.

«Атрымала вялікую асалоду. Запрасіла паехаць са мной сяброўку з Турцыі і не памылілася. Прыгожы горад, адкрытыя людзі, сапраўды цікавыя і эксклюзіўныя экскурсіі. Прыемны і карысны вік энд атрымаўся. Дзякуй!!!!!»

Святлана Анташкевіч, Мінск

Арганізацыя экскурсій уключала некалькі важных момантаў, пра што варта памятаць усім, хто збярэцца сам правесці нешта падобнае.

Па-першае — набор удзельнікаў. Мы ніколі не абмяжоўваліся нейкім асаблівым складам удзельнікаў мера-прыемстваў паводле ўзросту, адукацыі або сацыяльнага статусу. На экскурсіі запрашаліся (галоўным чынам праз электронныя СМІ) усе жадаючыя — студэнты і пенсіянеры, супрацоўнікі дзяржаўных органаў і прадстаўнікі неафіцыйных газет і часопісаў. Гэта прыдала сустрэчам асаблівы накірунак, паколькі часта прыходзілася выслухоўваць не толькі цікавыя ўспаміны старэйшых людзей, але таксама і рознае бачанне ідэалагічных аспектаў рэканструкцыі савецкага мінулага Гродна.

Па-другое — якасная падрыхтоўка да саміх экскурсій. Экскурсавод павінен ведаць пра аб'ект як мінімум у тры разы больш, чым ён збіраецца распавесці. Трэба быць гатовым да таго, што ўзнікнуць часам вельмі нечаканыя пытанні, на якія прыдзецца шукаць адказы і акурат тут прыдадуцца дадатковыя веды.

Па-трэцяе — магчымасць імправізаваць у працэсе мерапрыемства. Узгадаю тут прыклад экскурсіі, прысвечанай падзеям верасня 1939 года. Арганізатарамі першапачаткова планавалася дзве паралельныя сустрэчы па маршруце савецкага салдата, які штурмаваў горад, і польскага абаронцы Гродна. Экскурсіі павінны былі сустрэцца напрыканцы ў вызначаным месцы. Аказалася, што шляхам савецкага салдата не захацеў прайсці ніводзін з гродзенцаў і арганізатары вымушаны былі змяніць структуру занятка.

У межах праекта на працягу верасня — снежня 2010 г. прайшлі інтэрактыўныя сустрэчы ў выглядзе экскурсій, якія вярнулі нас у мінулае на некалькі дзесяцігоддзяў:

- Верасень 1939 года. Нараджэнне савецкага Гродна.
- Паміж ідэалогіяй і штодзённасцю: жыццё праз прызму савецкай ідэалогіі.
- Гродна за партай: савецкая культура і адукацыя.
- Новыя гарызонты: архітэктура Гродна савецкага часу.
- Людзі ў форме: соцыятапаграфія савецкага горада.
- Нефармальны Гродна: грамадства ў пошуку выбару.

Сустрэчы правялі гісторыкі, чые імёны добра вядомы сярод аматараў гродзенскай гісторыі — В. Саяпін, І. Трусаў, А. Вашкевіч і А. Чарнякевіч. Пад час інтэрактыўных сустрэч адбываліся дыскусіі, абмен меркаваннямі і ўспамінамі паміж экспертамі і ўдзельнікамі сустрэч.

Заклучнае мерапрыемства праекта — выстава «Паўстагоддзя савецкага Гродна вачыма аднаго гродзенца» — прысвечана нашаму гораду савецкай эпохі. Матэрыялы выставы сумесна сабраныя арганізатарамі і ўдзельнікамі праекта з асабістых архіваў і лагічна пабудаваны такім чынам, каб адлюстравалі жыццё гродзенца, які нарадзіўся на пачатку савецкай эпохі і чыё дзяцінства, маладосць і сталасць прайшлі ў савецкім Гродна. Выстава праводзілася ў музеі гісторыі педагогікі Гродзеншчыны, які размяшчаецца ў ліцэі №1 г. Гродна. Гэтае мерапрыемства стала быццам працягам нашай працы на вуліцах горада, паколькі асноўнымі экспанатамі выставы сталі фотаздымкі, сабраныя ўдзельнікамі нашых сустрэч, а таксама асабістыя калекцыі нашых экспертаў. У канцэпцыю выставы быў пакладзены той жа самы тэматыка-храналагічны прынцып, які выкарыстоўваўся нам пад час арганізацыі саміх экскурсій. Спрабуючы пайсці па шляху максімальнага заглыблення гледача ў савецкую эпоху, а таксама максімальна скараціць выдаткі, мы ў якасці фона для нашых фотаздымкаў выкарысталі гродзенскія газеты канца 80-х гг. XX ст. — матэрыял, зразумела, сёння ўжо не асабліва даступны, але прэзентацыйна надзвычайна выгрышны, паколькі наведвальнікі выставы мелі магчымасць не толькі паглядзець старыя здымкі, але адначасова і прачытаць паведамленні пра выступленне на гродзенскім стадыёне групы «Ласковый май» або першыя патрыятычныя мітынгі ў гарадскім парку.

На выставу былі запрошаны ўдзельнікі экскурсій, эксперты, прадстаўнікі партнёрскіх арганізацый, навучэнцы ліцэя, прадстаўнікі СМІ. Прайшоўшая пад час нарады сустрэча ўсіх удзельнікаў праекта стала выдатным завяршальным акордам вандровак па савецкаму Гродна другой паловы XX ст.

Па выніках праекта быў надрукаваны зборнік матэрыялаў «**У пошуках гісторыі: паўстадзённае жыццё савецкага Гродна**», які ўключыў у сябе парадкі для самастойнага ці сумеснага вывучэння Гродна савецкай эпохі ў выглядзе прапанаванай канцэпцыі інтэрактыўных сустрэч-экскурсій па шасці тэмах і даведнік-пуцявод па найбольш важных для гісторыі савецкага Гродна вуліцах і будынках (<http://vitngo.org/library.php?mild=26&lang=by&bld=4>).

Чарговую серыю сустрэч-экскурсій для жыхароў і гасцей горада сябры Грамадскага аб'яднання «ВІТ» правялі восенню 2011 года ў рамках Тыдня неформальнай адукацыі. Агульнай тэмай экскурсій была абрана «Страчаная Гародня» — тыя аб'екты старога горада, якія засталіся толькі ў памяці жыхароў, або знаходзяцца пад пагрозай разбурэння. Удзельнікі экскурсій пазнаёміліся са зменамі ў планіроўцы горада ў часе і прасторы, прамысловымі прадпрыемствамі канца XIX—пачатку XX стагоддзя, а таксама павандравалі па страчаных парках і фальварках Гродна і вакол. Удзельнікі экскурсій не толькі даведаліся пра цікавыя факты з гісторыі горада, але і заахвочваліся да абмеркавання пытанняў пра шляхі далейшага пераўтварэння горада і ягонага сучаснага аблічча, актуальных спосабаў аховы культурнай спадчыны і яе папулярызацыі.

Падводзіць нейкія канкрэтныя вынікі такіх экскурсій цяжка. Мы стараемся падтрымліваць кантакт з тымі, хто прыняў у іх удзел, а гэта па агульных падліках каля двухсот гродзенцаў. Разам з артыкуламі ў Інтэрнэце і друкаваных сродках масавай інфармацыі экскурсіі адыгрываюць выключную ролю ў выхаванні ў самых розных пакаленняў гродзенцаў цікавасці да нашага багатага мінулага, пераадолення ідэалагічных і нацыянальных забабонаў і стэрэатыпаў. Зварочваючыся да нашага зусім нядаўняга мінулага, мы спадзяемся разам з усімі зацікаўленымі пабачыць той самы няўхvatны момант, калі штодзённае жыццё ператвараецца ў факт гісторыі. Гэта не толькі спроба замацаваць сувязь паміж рознымі пакаленнямі, але і крок насустрач Гродна, які збольшага існуе пакуль што адно ва ўспамінах.

«Слухаючы аповеды пра старыя прадпрыемствы Гродна, я даведалася пра розныя цікавыя прафесіі, такія як, напрыклад, кафляры, млынары, брукары. Можна сабе толькі ўявіць, наколькі цяжкай была праца пльытагонаў, тых, хто ў небяспечных умовах дастаўляў тавары аж у Каралявец... Хацелася б, каб у такіх месцах, як гродзенскі піўзавод, з'явіліся цэнтры турыстычнай інфармацыі або гатэлі.»

Уладыслава Каліноўская, Гродна

Экскурсія «Верасень 1939 года. Нараджэнне савецкага Гродна»

■ **Мэта:** Азнаямленне з падзеямі 1939 г. Уваходжанне ў ролю абаронцы або вызваліцеля Гродна.

1-ы маршрут: вул. Маставая — вул. Антонова (Каталіцкія могілкі) — вул. Белуша (Вайсковыя могілкі) — вул. Леніна — вул. Ажэшкі.

2-гі маршрут: вул. Гарнавых — Савецкая плошча — вул. Савецкая — вул. Ажэшкі.

■ Уводны матэрыял

У верасні 1939 года наш горад выразна падзяліўся. Частка гродзенцаў гераічна абараняла свой горад ад «чырвоных захопнікаў», другая частка дапамагала Чырвонай арміі. Гэты падзеі і гэтае супрацьстаянне было вынікам усіх тых супярэчнасцей, якія накапліваліся ў жыцці горада цягам папярэдніх дзесяцігоддзяў. Нам жа, аднак, трэба ўспомніць пра падзеі верасня 1939 года, успомніць не на аснове гераічных тэкстаў, а грунтуючыся на ўспамінах сведкаў і сучаснікаў, каб уявіць сабе тыя дні без прыкрасы і ідэалагічнай заангажаванасці.

■ Праграма і парады па правядзенні сустрэчы

Удзельнікам сустрэчы прапануюць падзяліцца на дзве групы. Адна пойдзе па шляху абаронцаў Гродна ў 1939 г., другая па шляху вызваліцеляў — Чырвонай Арміі і прыхільных да яе гродзенцаў. Групы ідуць па розных знакавых для адных і для другіх «сімвалічных» маршрутах і сустракаюцца ў месцы, якое мае важнае значэнне для абодвух варыянтаў гістарычнай памяці. Паколькі сярод удзельнікаў сустрэчы няма сведкаў 1939 г., то галоўная арыентацыя робіцца на ўспаміны сваякоў удзельнікаў сустрэчы, якімі тыя, папярэдне падрыхтаваўшыся, дзеляцца з іншымі.

Экскурсія «Страчаныя сады і паркі Гродна»

Экскурсія 25 верасня 2011 г. у межах VI Тыдня неформальнай адукацыі 2011 «Неформальная адукацыя і рэгіянальнае развіццё»

■ **Экскурсія «Страчаныя сады і паркі Гродна»**, якая адбылася 25 верасня 2011 г. у межах VI Тыдня неформальнай адукацыі 2011 «Неформальная адукацыя і рэгіянальнае развіццё», ставіла за мэту не толькі пазнаёміць усіх жадаючых з гісторыяй развіцця садова-паркавага мастацтва ў горадзе Гродна, але і ўказаць на сучасныя праблемы азелянення нашага горада, а таксама зніціяваць прапановы па развіцці рэкрэацыйнага патэнцыялу Гродна.

Для правядзення экскурсіі быў распрацаваны асаблівы маршрут і падабраны тэматычныя фотаматэрыялы.

■ Маршрут экскурсіі:

Станцыя №1 (двор брыгіцкага манастыра). **МАНАСТЫРСКІЯ САДЫ**

Эканамічныя сады (грушы, яблыні, вішні), (базыліянскія, бернардынскія, французсканскі, езуіцкі, дамініканскі, брыгіцкі). «Італьянскі дворык» (ружы, зёлкі) (французсканскі, брыгіцкі, бернардынскі).

Станцыя №2 (дом масонаў) **ГАРАДСКАЯ СЯДЗІБА**

Двор, сад, палісаднік, паркан, прысады, грабавая шпалера, блізкае кола фальваркаў.

Станцыя №3 (фантан Старога парка) **КАРАЛЕЎСКІ СТАНДАРТ**

(Новы замак, Станіславава, Гарадніца), французская планіроўка, батанічная калекцыя Жылібера, сістэма арашэння, аранжарэі, сучасныя вартасці парка.

Станцыя №4 (рог Міцкевіча — 17 верасня) **ЗАБЫТЫЯ ПРЫЁМЫ АЗЕЛЯНЕННЯ**

Алея явараў, ліпава-акацыяная шпалера, баскеткі, алеі, камбінаванне, цяпер рэдкія дрэвы.

Станцыя №5 (рог Горкага — Віленскага) **САВЕЦКІЯ НАБЫТКІ**

Відавы склад, праблемы каштанаў, праблемы догляду, планіровачныя дасягненні.

Станцыя №6 (камень на ўваходзе ў Каложскі парк) **СУЧАСНЫЯ ТЭНДЭНЦЫ**

Формы і віды дрэваў, ландшафтныя памылкі, прапановы па развіцці, праекты на будучыню.

Пасля экскурсіі група зацікавілася не толькі тэмай маршрута, але і выказала жаданне ўдзелу ў іншых мерапрыемствах Тыдня.